

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ДИНАМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

COMPREHENSIVE APPROACH TO CREATING A MECHANISM FOR THE DYNAMIC DEVELOPMENT OF A FOOD INDUSTRY ENTERPRISE

У статті розглянуто основні проблеми, які існують у харчовій промисловості і в окремому сегменті виробництва молочної продукції, та напрями подолання означених проблем за допомогою формування організаційно-економічного механізму для динамічного розвитку. Така модернізація на нанорівні дасть змогу кожному підприємству знайти свій шлях адаптації до несприятливих умов зовнішнього та внутрішнього середовища.
Ключові слова: харчова промисловість, проблеми галузі, комплексний механізм, інноваційна економіка, динамічний розвиток.

В статье рассмотрены основные проблемы, которые существуют в пищевой промышленности и в отдельном сегменте производства молочной продукции, и направления преодоления указанных проблем посредством формирования организационно-экономического механизма для динамического развития.

Такая модернизация на наноуровне позволит каждому предприятию найти свой путь адаптации к неблагоприятным условиям внешней и внутренней среды.

Ключевые слова: пищевая промышленность, проблемы отрасли, комплексный механизм, инновационная экономика, динамичное развитие.

The article discusses the main problems that exist in the food industry and in a separate segment of dairy production and the direction of overcoming these problems by forming an organizational and economic mechanism for dynamic development. Such modernization at the nanoscale will allow each company to find its way of adapting to unfavorable conditions of the external and internal environment.

Key words: food industry, industry problems, complex mechanism, innovative economy, dynamic development.

УДК 338.3.658.5:664

Мартинюк О.А.

к.е.н., доцент кафедри менеджменту
 Міжнародний гуманітарний університет

Постановка проблеми. Харчова промисловість є однією з найважливіших та перспективніших для подальшого розвитку галузей в Україні, ефективна діяльність якої здатна не тільки значно збільшити бюджет країни, а й створити внутрішню продовольчу безпеку та забезпечити соціально-економічні аспекти: робочі місця та стабільність доходу персоналу, випуск якісної харчової продукції підприємствами за контролю держави над її безпекою та якістю, що призведе до зменшення обсягів поставок у країну неякісної іноземної продукції та зміцнення на внутрішньому ринку вітчизняного виробника, створить умови здорової конкуренції в галузі, за якої реалізація власної харчової продукції можлива за умови виробництва якісного та смачного продукту, підвищить соціально-економічний стан економіки держави. Наукове обґрунтування комплексного підходу до формування сучасного організаційно-економічного механізму управління підприємствами дасть змогу визначити головні напрями виживання підприємств та формування конкурентних позицій на ринку, а це, на нашу думку, є найважливішим питанням для кожного підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням, що пов'язані з підвищенням соціально-економічної ефективності, ефективності діяльності підприємств та їх конкурентоспроможності, у тому числі підприємств харчової промисловості, присвячено багато наукових та практичних праць. Для будь-якого дослідження важливим є не тільки вибір об'єкту, напрямів, а й системи показників, які досліджувалися вченими наукової школи ОНАХТ: В.В. Лагодієнко, В.В. Немченко, П.В. Осиповим, Т.М. Ступницькою та ін., а також розглядалися вченими інших науко-

вих шкіл, такими як, Б.В. Буркінський, А.І. Бутенко, А.Г. Гончарук, Ю.О. Мельник та ін.

Загальні аспекти побудови організаційно-економічного механізму управління підприємством висвітлювалися у роботах таких науковців, як: В.С. Пономаренко, М.Є. Рогоза, Н.С. Ілляшенко, Л.Є. Довгань, В.Л. Дикань.

Але, незважаючи вагомий науковий внесок, нині існує багато проблем теоретичного і методологічного характеру, пов'язаних із формуванням дієвого механізму розвитку, особливо для харчових підприємств, у середовищі, яке постійно змінюється.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження проблем функціонування підприємств харчової промисловості та визначення напрямів удосконалення їх розвитку і запропонування комплексного підходу до формування механізму динамічного розвитку підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Внаслідок ситуації, що склалася в Україні в 2013–2016 рр., та подій, що продовжують розгортатися сьогодні, у підприємств харчової промисловості з'явилася низка питань, які потребують термінового вирішення для підтримання ефективного функціонування всієї харчової галузі. Зокрема, формування сучасних бізнес-моделей, спроможних гнучко реагувати на турбулентність та високу ризиковість наявної гео економічної та економіко-політичної ситуації в Україні, зберігаючи, а за умов динамічного розвитку – нарощуючи темпи розвитку та обсягів діяльності.

Харчова промисловість країни має надзвичайно сприятливі умови для ефективного розвитку. Зокрема, це сировинна база та професійна компетентність, вигідні природно-кліматичні умови, які

гармонійно поєднуються з високим науково-інноваційним потенціалом країни. Незважаючи на те що частина харчової промисловості тяжіє до розвитку районів постачання сировини, інша частина промисловості позначається активністю у споживанні та переробці. Якщо для розвинених країн характерні обидва типи виробництва, то Україна більше належить до другого типу виробництва. До складу її харчової промисловості належать понад двадцять галузевих напрямів, найважливішими з яких є цукрова, м'ясна, мливарська, круп'яна, виноробна, молокопереробна, консервна та інші галузі [1; 2].

Головними проблемами харчової промисловості до політико-економічних подій 2013–2014 рр. була активізація відновлення та подолання наслідків циклічних криз 2008–2009 та 2010–2011 рр. та визначення стратегії розвитку. Негативними тенденціями були [7]:

- зміни обсягів виробництва харчової продукції, недостатність фінансових коштів підприємств, що не давало змоги забезпечити належне відновлення, реконструкцію і модернізацію необоротних активів та впроваджувати інноваційні досягнення науково-технічного прогресу;

- недостатнє використання потенціалу окремих галузей (цукрової, спиртової, окремі підгалузі місцевої промисловості);

- скорочення споживчого попиту;

- недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази;

- несприятлива кон'юнктура зовнішнього ринку;

- протекціоністські заходи з боку країн-імпортерів [3].

Експерти зазначали, що Україна може бути продовольчою незалежною за життєво важливими харчовими продуктами, для виробництва яких є достатній природно-економічний потенціал. Проте через обмеженість фінансових ресурсів використовувалися лише ті фактори зростання виробництва, які не вимагають великих додаткових інвестицій,

Після політичних подій, що розпочалися наприкінці 2013 р., перед українською харчовою промисловістю з'явилася низка нових проблем, вирішення яких безпосередньо впливає на економічний стан країни у цілому. Класичними можна зазначити такі проблеми харчової промисловості:

- обсяги виробництва продукції в динаміці харчової промисловості України постійно знижуються, що пояснюється застарілими технологіями виробництва, відсутністю модернізації основних засобів, кризовим станом в економіці країни;

- рівень розвитку інфраструктури суттєво відстає від обсягів виробництва власних сировинних ресурсів для випуску продукції харчування високої якості та стандартів розвинених країн.

Серед нових проблем, які виникли перед країною, необхідно зазначити втрату значної частки історично сформованого ринку збуту. Так, після

введення Росією ембарго відбулося істотне зменшення експорту українських сирів. Станом на травень 2015 р. обсяг експорту сиру з України зменшився майже вп'ятеро: експорт сиру за січень-квітень 2016 р. скоротився в 9,5 рази – до 8 млн дол. США. У цілому в 2016 р. Україна поставила на зовнішні ринки всього 15 тис. т сиру, у 2015 р. цей показник становив 19,5 тис. т [8].

До речі, у 2012–2013 рр., експорт сирів з України коливався на рівні близько 60 тис. т. Імпорт сирів в Україну в 2015 р. становив 5 тис. т. Причинами такої ситуації є дуже сильна залежність експорту сиру від ринків Росії та СНД. Для молока і молокопродуктів, у тому числі сиру, саме СНД і був ключовим ринком, тому сьогодні виробникам сирів необхідно знайти інші ринки збуту, а це, своєю чергою, є досить суттєвою проблемою, яка впливає на економіку харчової промисловості. Деякі компанії тепер намагаються випускати сири для внутрішнього ринку в преміум-сегменті, й їх стає все більше. Постійна лавова девальвація гривні значно впливає на купівельну спроможність покупки не тільки сирів преміум-класу, а взагалі сирів як постійного товару споживання [7; 8]. Велике значення на стан харчової промисловості на внутрішньому ринку країни має купівельна спроможність людей. Згідно з даними Державної служби статистики України, у 2015 р. ціни в країні виросли на 43%, а в 2016 р. – на 64% проти 2012 р. Зростання цін, скорочення мінімальних доходів, збідніння населення призвели до різкого падіння попиту на всі споживчі товари.

Виробництво сухого молока стало допоміжним компенсатором утрат, понесених унаслідок втрати російських ринків, але не було стабільним доходом. Згідно з даними Державної служби статистики України, експорт сухого молока в 2016 р. збільшився на чверть – до 37 тис. т. Але доходи від цього виду продукції зменшилися [7; 8].

Така тенденція пояснюється обвалом цін на молоко й молочну продукцію у світі, що, своєю чергою, пов'язано з надвиробництвом у країнах ЄС і падінням попиту в Китаї. Зниження доходів від сухого молока – тривожна тенденція для української молочної промисловості, яка й так страждає від втрати свого найбільшого ринку збуту (російського).

Згідно з даними Українського клубу аграрного бізнесу (УКАБ), у 2014 р. країна експортувала сири на суму 120 млн. дол. США, а вже в 2015 р. цей обсяг упав до позначки 35 млн. дол. США. Ці втрати виробники молочної продукції намагалися компенсувати шляхом збільшення виробництва продуктів тривалого зберігання – сухого молока і масла, з чим і пов'язане зростання експорту сухого молока в 2015 р. Кроком, що повинен призвести до збільшення постачання сирів на світові ринки, повинне стати переорієнтування на постачання певних видів продукції.

В економічному середовищі сьогодення ставку потрібно робити передусім на ті види сирів, які користуються попитом на міжнародному ринку, наприклад «Едем» і «Гауда». В Європі існує свій асортимент і культура споживання сирів, тому Україні буде важко вийти на цей ринок.

У країнах MENA (Близький Схід і Північна Африка) намітилася тенденція до росту поживання білих сирів, що виробляються в Україні. Як зазначають експерти, щоб вийти на цей ринок, потрібно переорієнтувати виробництво [1; 2].

Розглянуті проблеми та можливості тільки підкреслюють необхідність активізації тих можливостей, які ще залишилися в Україні. Йдеться про науково-інноваційний потенціал, технологічну базу та наявність компетентних працездатних кадрів. Знищення науково-освітньої бази, старіння обладнання та технологій, масова еміграція працездатного, а особливо молодого покоління, – це найголовніші проблеми, які можуть обернутися занепадом, а згодом і колапсом економіки. Безперечно, такі проблеми необхідно вирішувати на державному рівні, однак модернізація державної, інституціональної, структурної перебудови – складне та довготермінове явище. Іншим дієвим, на нашу думку, шляхом є точкова, об'єктна модернізація. Кожне підприємство починає таку перебудову самостійно, реконструюючи власний організаційно-економічний механізм.

Досліджуючи феномен механізму управління динамічним розвитком, значна кількість учених представляє його як структуру. М.А. Латинін виділяє у складі механізмів управління процесами розвитку економічних систем функціональні механізми: правовий, економічний, адміністративний та інформаційний [5]. Аналізуючи елементи структури механізму державного управління, Н.С. Ілляшенко виділяє в його складі цільову, функціональну, методологічну частини формування принципів та інструментально-технічну [4]. А.В. Тіранов як засоби протидії кризовим явищам у структурі пропонує використовувати одночасно сукупність механізмів: інформаційно-аналітичного, моніторингового, правового й адміністративного, об'єднуючи їх у комплексний механізм урегулювання кризових явищ [2]. У корпоративному управлінні в місцевому самоврядуванні виділено такі складники механізмів: нормативно-методичні, фінансово-економічні, організаційні та соціальні [10].

Узагальнення наукових досліджень із питань побудови та вдосконалення механізмів динамічного розвитку дає змогу зробити такі висновки:

– поняття «механізм» використовується як категоріальна дефініція майже для всіх видів суспільної діяльності, сутність і зміст яких передбачає необхідність постійного регулювання, організації, управління та вдосконалення;

– концептуальні положення, запропоновані різними авторами стосовно визначення поняття і складників механізмів, мають спільну основу та узагальнені форми, методи, процедури й інструменти керування. Втім, дослідження механізмів численними авторами майже не торкаються площини технології управління та їх функціональної побудови, функції механізмів та їх поведінкових алгоритмів, що ускладнює аналіз оцінювання результативності та швидкості адаптації до нових умов і викликів навколишнього середовища [1; 4; 9; 10].

Зроблені висновки дають змогу запропонувати методичний підхід до створення узагальненого алгоритму побудови механізму динамічного розвитку на основі інноваційних технологій управління. Зокрема, визначення та обґрунтування комплексу інструментів і важелів, які становлять каркас механізму із структурних елементів, функціональних і причинно-наслідкових зв'язків у динамічній взаємодії, та правила й імперативи, за якими підтримується рух керованих об'єктів у режимі постійного збалансованого розвитку.

Узагальнюючи наявні підходи та використовуючи загальний принцип побудови функціональних характеристик, пропонуємо авторське визначення механізму динамічного розвитку як цілісної інтегрованої системи, що містить базові функціональні елементи каркасу, правила взаємодії та алгоритми поведінки структурних елементів, методи регулювання та визначені технології управління, а також основні параметричні характеристики векторів розвитку для створення бажаного русла в басейні аттрактора в просторі та часі [6].

Комплексний підхід до розроблення механізму динамічного розвитку підприємства передбачає розроблення і застосування таких взаємопов'язаних методів, моделей та технологій управління, які забезпечують розвиток функціональних процесів підприємства за законами теорії систем, теорії дисипативного розвитку та теорії інноваційної динаміки. Наукова обґрунтованість комплексного підходу до формування механізму динамічного розвитку підприємства базується на виконанні законів і дотриманні закономірностей економічного розвитку систем і передбачає використання сучасних, новітніх та найбільш доцільних методичних і методологічних підходів; такі підходи і забезпечує комплекс інноваційних технологій управління.

Комплексний підхід повинен бути орієнтований на аналіз шляхів досягнення визначених векторів руху до розвитку з урахуванням можливостей і перспектив, мотивів та стимулів, базуючись на основних імперативах розвитку інноваційності та законах інноваційної динаміки. Комплексна модель механізму динамічного розвитку на основі методів інноваційної динаміки представлена на рис 1. [4; 6].

В основу запропонованого механізму покладено цілеспрямовану дію суб'єкта управління

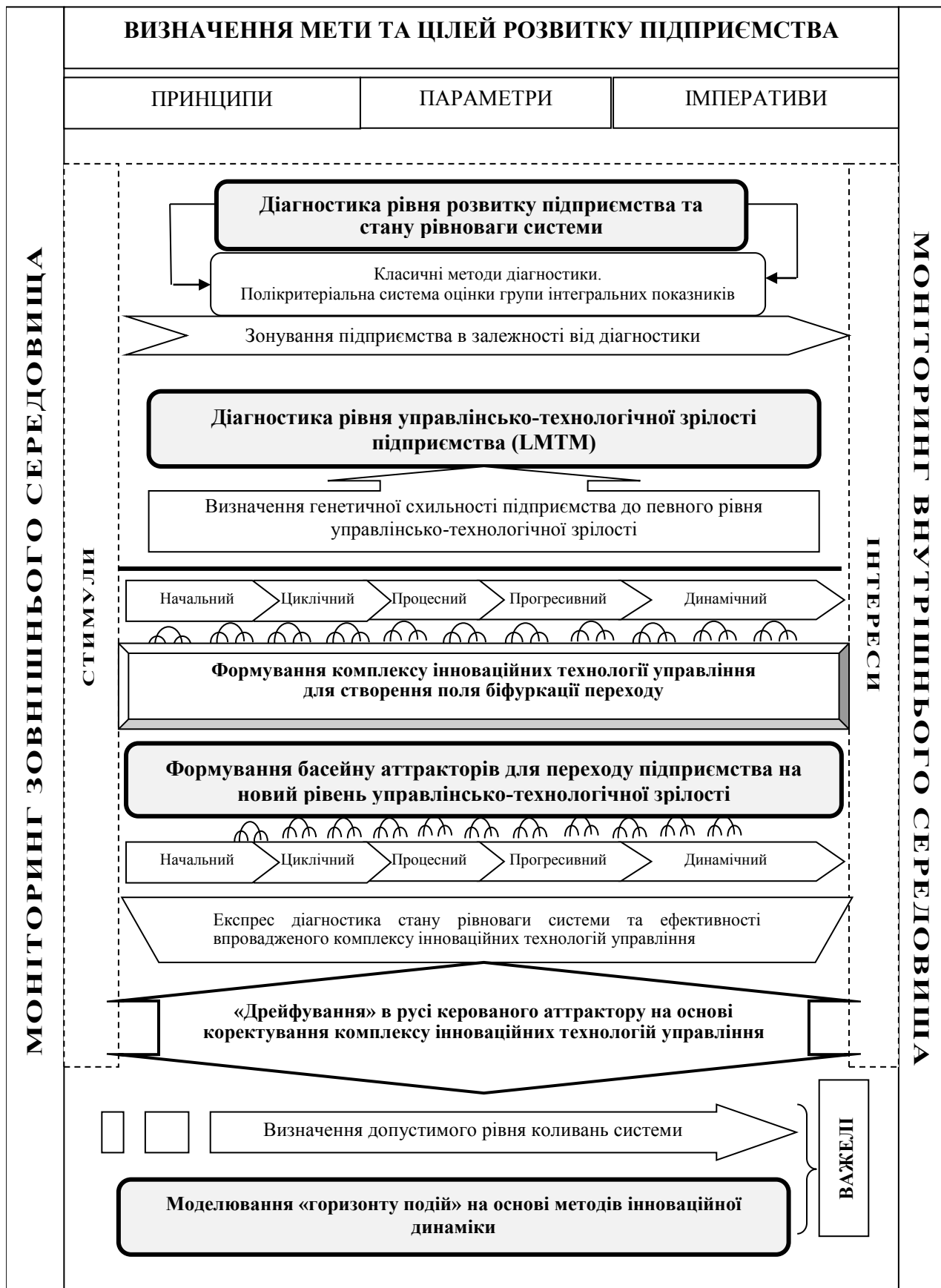

Рис. 1. Комплексна модель створення механізму динамічного розвитку на основі методів інноваційної динаміки

через методологічний базис на об'єкт управління (динамічний розвиток) через визначення та вдосконалення рівня управлінсько-технологічної зрілості за допомогою використання інноваційних технологій управління.

Використання алгоритмізованого підходу до побудови механізмів управління динамічним розвитком дає змогу більш повно врахувати взаємозв'язки і взаємозумовлені параметри складників керованих систем на різних етапах управління процесами діяльності, створити умови інтегрованого синергетичного впливу механізмів на керовані об'єкти, прискорити час на формування і реалізацію заходів та бізнес-процесів, підвищувати їх цілісність й адаптаційність.

Ефективність формування механізму інноваційного розвитку визначається принципами, покладеними в основу його побудови. До складу механізму управління відносять:

- характеристики сфери і потреб застосування механізму (особливості, відмінності, простір дії, об'єкти, терміни та ін.);
- формулювання цілей та очікуваних результатів дії механізму;
- конкретизація й обговорення функцій і завдань механізму;
- визначення структурних складників механізму та їх інституалізація;
- побудова комунікативно-інформаційних, узгоджених мереж для взаємодії та інтегрування дій складових елементів механізму [1; 4; 6].

Висновки з проведеного дослідження. Харчова промисловість є галуззю зі значним мультиплікативним ефектом, пов'язаним із забезпеченням зростаючого попиту населення на якісну продукцію, з величезним впливом на сільське господарство, оптову і роздрібну торгівлю.

Розвиток переробних галузей повинен орієнтуватися на підтримання балансу між сировинною базою та промисловими ресурсами, а також між обсягами виробництва кінцевої продукції та можливостями її реалізації. Для успішної діяльності харчових підприємств найбільш принциповим і вирішальним є питання збалансованості сировинних ресурсів і виробничих потужностей їх переробки та зберігання як на державному, так і на регіональному рівні. Неузгодженість в обсягах сировинних ресурсів і розмірах виробничої потужності призводить до порушення ритму роботи, надмірного продовження чи скорочення тривалості виробничих бізнес-процесів, невикористання виробничих потужностей, нераціональних перевезень сировини і продукції.

Разом із тим спостерігаються підвищення якості продукції харчової промисловості, помітне розширення асортименту та номенклатури, поліпшення зовнішнього оформлення та збільшення випуску товарів у дрібній фасовій упаковці. Однак здебільшого поліпшення якості окремих харчових продук-

тів є некогерентним росту їх вартості, тому одним з основних напрямів формування механізму динамічного розвитку є формування комплексного підходу до модернізації агропромислового комплексу на основі стабільного збільшення обсягів виробництва конкурентоспроможної продукції сільського господарства та харчової промисловості.

Таким чином, запропонований механізм динамічного розвитку є базовою платформою для встановлення системи елементів, характеру та процесу їх взаємодії та побудови концептуальної моделі управління інноваційно-інвестиційною спроможністю підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дикань В.Л. Концепція інноваційного розвитку економіки України. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2015. № 52. С. 9–20.
2. Дойчева К.С. Особливості оцінювання ефективності діяльності промислового підприємства в сучасних умовах. Управління фінансово-економічною безпекою підприємств харчової промисловості України: аналіз і синтез методів: монографія / В.В. Немченко, Н.М. Купріна, Г.О. Ткачук та ін.; за заг. ред. д. е. н., проф. В.В. Немченко; ОНАХТ. Одеса: Фенікс, 2013. С. 89–101.
3. Довгань Л.Є., Дудукало Г.О. Формування організаційно-економічного механізму ефективного управління підприємством. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evkpi/2012/6MO/41.pdf.
4. Ілляшенко Н.С., Росохата А.С. Формування організаційно-економічного механізму прогнозування перспективних напрямів інноваційного розвитку промислового підприємства. Ефективна економіка. 2015. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3737>.
5. Левченко Ю.Г. Формування механізму управління інноваціями підприємств харчової промисловості. Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки». 2007. № 3(41). С. 192–197.
6. Мартинюк О.А. Формування адаптивного підходу до забезпечення динамічного розвитку підприємства. Інтелект XXI. 2017. № 4. С. 83–87.
7. Наука, технології та інновації. Економічна статистика / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Позиція України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності 2016–2017 / Економічний дискусійний клуб. URL: <http://edclub.com.ua/analytika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-1>.
9. Савченко О.В., Соловійов В.П. Сутність та складові організаційно-економічного механізму стимулювання інноваційної діяльності на підприємстві. Ефективна економіка. 2013. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2635>.
10. Тирінов А.В. Багатоаспектність оцінки організаційно-економічного механізму для підвищення ефективності діяльності підприємства. Управління розвитком. 2015. № 2(180). С. 71–74.